

YOSH AVLODNI TARBIYALASHDA MUZEYLARNING O‘RNI

Islamov Davron Abdushukurovich

O‘zbekiston-Finlyandiya pedagogika instituti assistenti

tel: +998 (97)289-81-15

email:davronislamov0@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizning bugungi xalqning ma’naviy dunyosini boyitish, yosh avlodni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalashda muzeylarning o‘rni haqida ma’lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: Muzey, muzey pedagogikasi, A. Lixtvark, A.Reyxven va G.Froydental muzey auditoriyasi.

Abstract: This article provides information about the role of museums in enriching the spiritual world of the people of our country, educating the young generation in the spirit of love and loyalty to the Motherland.

Key words: Museum, museum pedagogy, A. Lichtvark, A. Reichven and G. Freudenthal museum audience.

Ma’lumki, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga hissa qo‘shadigan malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash bevosita ta’lim tizimining rivojiga bog‘liq bo‘lib, bu borada mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, tadbirkor, tashabbuskor shaxsni voyaga etkazish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Har qanday davlat taraqqiyot sari intilar ekan, doimo tarixga nazar tashlab, mavjud urf-odatlar, an’analar va qadimiy yodgorliklarni o‘rganishga va saqlashga intilishi tabiiy. Ayniqsa bu borada muzeylarning o‘rni beqiyosdir. Chunki muzeylar o‘tmishdan kelgan tarixiy madaniyat, ma’rifat, tabiat yodgorliklarining yaxlit tizimiga solingan yig‘indisi bo‘lib amaldagi qonun-qoidaga muvofiq ravishda saqlanadi va namoyish qilinadi. Muzeylar — tarixning sirli xilqatlarini o‘zida mujassam etgan holda xalqlar madaniyatini, qadriyatlarini tarannum etuvchi maskan va davlatlarni bir-birlariga yaqinlashtiruvchi ko‘prik hisoblanadi. Shu bilan birga, xalqning ma’naviy dunyosini boyitish, yosh avlodni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalashda ham muzeylarning o‘rni beqiyos. Muzeylar har bir xalq tarixi, madaniyati, turmush tarzi, milliy an’ana va qadriyatlarini o‘rganish, ularni targ‘ib etish va kelgusi avlodlarga etkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muzeylar madaniy-ma’rifiy muassasa hisoblanib, uning vazifasi tarixiy hujjatlar, madaniy va ma’naviy yodgorliklarni to‘plash, tabiiy boyliklardan namunalar jamlash va saqlash, ularni ilmiy jihatdan o‘rganib ko‘rgazmalarga qo‘yish va keng xalq ommasiga havola qilishdan iborat. Muzeylar aholining keng tabaqalari o‘rtasida madaniy-ma’rifiy ishlarni olib boradi. Muzeylar faoliyati xalqning tarixiy taraqqiyot jarayonida rivojlanib borishi, qo‘lga kiritgan yutuqlari hamda qoldirgan boy madaniy-ma’naviy merosi xususida juda katta bilimlar beradi. Muzeylar madaniy-ma’rifiy muassasa sifatida ommaning ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish, ularni ma’naviy kamolotga etkazishning eng etakchi vositalaridan hisoblanadi.

Jahon tajribasidan kelib chiqqan holda, muzeylar bolalarni tarbiyalash jarayonidagi bebaho ko‘makchi, ularni umuminsoniy qadriyatlar asosida barkamol

shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi, shuningdek, nafaqat o'z hayoti, balki yuzlab insonlar hayoti bilan birga yashashga o'rgatadi, yosh avlodni bunyodkorlikka da'vat etadi. Bunda muzey pedagogikasining o'rni katta.

Muzey pedagogikasi - pedagogika, psixologiya va muzeyshunoslikning o'zaro uyg'unligi natijasida shakllangan fan yo'nalishi hisoblanib, u dastlab tushuncha sifatida XX asr boshlarida Germaniyada shakllangan hamda ilmiy muomalaga kiritilgan. Muzey pedagogikasining hayotga tatbiq etilishi A. Lixtvark, A.Reyxven va G.Froydental nomlari bilan bog'liq. Avvaliga bu soha o'quvchilar bilan ishlashga mo'ljallangan muzey faoliyatining bir yo'nalishi sifatida talqin etildi. 1913-yilda A.Lixtvark birinchi marta muzeyning ma'rifiy maskan sifatidagi ahamiyati g'oyasini shakllantirdi va tashrif buyuruvchi bilan muloqotda yangi usullarni taklif etdi.¹⁵⁷ Muzeylarda maktab tizimidagi mashg'ulotlarni o'tish metodikasi ilk bor G.Froydental tomonidan ishlab chiqilgan. Shuningdek, u muzey muhitida ta'lim jarayonini tashkil etish uchun pedagogning zarurligini ta'kidlab, ushbu mutaxassisga "muzey pedagogi" nomi berilishini taklif qildi¹⁵⁸.

Jamiyatning barcha qatlamlariga ta'sirni kuchaytirish uchun muzey bilan maktabni birlashtirgan G.Kol "Muzey va galereyalar o'z oldiga ta'lim maqsadini qo'ymas ekan, ular zerikarli hamda foydasiz muassasa bo'lib qolaveradi"¹⁵⁹, degan xulosaga keladi. G.Kolning bu fikri muzeylarning ta'lim faoliyati modelini shakllantirishni taqozo etdi.

Muzeydagi mashg'ulotlar muvaffaqiyatini G.Froydental quyidagi shart-sharoitlar bilan bog'laydi: muzeylarga har bir tashrif aniq o'quv maqsadiga ega bo'lishi; muzeyga tashrifni bolalarning maktab mashg'ulotlaridan charchagan paytda emas, balki u erdagi manbalarni idrok etishiga tayyor bo'lgan vaqtda uyushtirish; bolalargagina emas, kattalarga ham tinglash uchun og'ir bo'lgan obzorli ekskursiyalardan voz kechish; bolalarning mavzular bo'yicha mustaqil ijodlari (rasmlar, insholar, yaratgan modellari) muzeyga tashriflarining yakuni bo'lishiga erishishdir. G.Froydental bolalar bilan muzey ta'lim jarayonini tashkil etishga tayyor bo'lgan mutaxassislarni muzey pedagogi deb atagan holda, katta yoshdagi bolalarni texnika va maxsus muzeylar, kichik yoshdagi bolalarni esa o'lkashunoslik, tabiiy-ilmiy va badiiy muzeylar bilan tanishtirishdan boshlashni tavsiya etgan.

Muzey auditoriyasi kasbi, yoshi, dunyoqarashi va qiziqishlariga qarab, turli toifaga bo'linadi. Ular orasidagi eng faol auditoriya yoshlar hisoblanadi. Ularni ham turli guruhlariga bo'lgan holda, muzeyga jalb etish usullarini alohida ishlab chiqish zarur.

XXI asr boshlariga kelib muzeylarda o'quvchi va talabalar bilan ishlash jarayonlari birmuncha faollashdi. O'quvchilar toifasi, o'z navbatida, yosh jihatidan maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilari, boshlang'ich sinf, o'rta sinf o'quvchilari, litsey-kollej o'quvchilari, shuningdek, oliy ta'lim muassasasi talabalari guruhlariga bo'linadi. Muzey mutaxassislari yuqorida qayd etilgan har bir guruh bilan alohida muloqotga kirishadi. Bu davrda o'quvchi va talabalar bilan ishlash tajribasi yangi yo'nalishlarda takomillashtirilgan bo'lsa, maktabgacha ta'lim muassasalari bilan

---

¹⁵⁷ Mavrulov A.A, Saidboboyev Z.A. Muzeyshunoslik. 2018. - T.: "Turon-Iqbol", 2018.-75 b.

¹⁵⁸ Делибалтова В.К, Бактыбаев Ж.Ш. Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». №1 (41). 2014

¹⁵⁹ Mavrulov A.A, Saidboboyev Z.A. Muzeyshunoslik. 2018. - T.: "Turon-Iqbol", 2018.-75 b.

muloqot shakllari birinchi bor yo'lga qo'yildi. Sababi, bunday kichik yoshdagi auditoriya bilan ishlash XXI asrgacha O'zbekiston muzeylarida to'laqonli shakllanmagan edi. Albatta, maktab ta'limi vaqtida muzeylar kichik yoshdagi tashrif buyuruvchilar bilan to'lib ketishi sir emas. Yosh bolalarni muzeyga intilishi va qiziqishi doimiy bo'lib, ular turli tadbir ishtirokchilarining ko'pchilik qismini tashkil etib kelgan. Muzeylarda kichik auditoriya bilan ishlashning maxsus yo'nalishi va usullari deyarli rivojlanmaganligi sababli, odatda, o'qituvchilar muzeyga bolalarni asosan 5-sinfdan boshlab olib borar edilar. Ma'lumki, XX asr boshlaridan boshlab, ba'zi muzey va maktab muzeylarida 4 yoshdan 10 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun maxsus loyihalar ham bo'lgan. XX asrning 90-yillariga kelib esa, muzeylarda kichik yoshdagi tashrif buyuruvchilar uchun tadbirlar o'tkazish ommaviy tus oldi. Lekin, hali bu yoshdagi auditoriya bilan ishlashning shakl va usullari bo'yicha pedagogik-psixologik bilimlar talab darajasida emas edi. Aslida bolalarni estetik ruhda tarbiyalash va ularning ma'naviyatini shakllantirish eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Chunki, aynan maktabgacha tarbiya muassasalarida yosh avlod tabiatdagi turli o'zgarishlar haqidagi dastlabki ma'lumotlarni oladilar

Avvalambor, muzeyda maktab yoshigacha bo'lgan bolalarning psixologik holati, ularning axborotni qabul qilish darajalarini o'rganishda, asosan bolalarda atrof-muhitni anglash, fikrlash va eslab qolish qobiliyatlari hisobga olinadi. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilariga muzeyga tashrif jarayonida dastlab ekspozitsiyadagi ashyolarning insoniyat taraqqiyotidagi ahamiyati haqida suhbat o'tkaziladi. Shuningdek, kichik yoshdagi tashrif buyuruvchilar uchun teatrlashtirilgan, izlanish olib borishga yo'naltirilgan hamda o'yin tariqasidagi mashg'ulotlardan foydalanish mumkin. O'yin tarzidagi suhbat orqali ekskursiyalar o'tkazishda ularning shakllanayotgan psixologik jarayonlarini o'rganib, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va bu borada bolalarga zamonaviy texnika vositalaridan foydalanish imkoniyatini yaratish zarur. Muzey pedagogikasi kichik yoshdagi tashrif buyuruvchilar bilan ishlashning turli shakllari: viktorina, rebus va musobaqalar tarzida tashkil etishni tavsiya qiladi. Bundan tashqari, bolalar uchun vazifa tariqasida "Mening shajaram", "Mening uyimdagi yodgorlik", "Uy bo'ylab sayohat" kabi mustaqil vazifalar yoki marshrut varaqalari orqali ijodiy topshiriqlar ham ijobiy natijalar beradi.

Maktab yoshdagi bolalarning muzeyga tashrifini ularning ruhiyatiga to'g'ri keluvchi muloqot ekskursiyalari orqali tashkil etish zarur. Bu borada o'quvchilarning qiziqtiruvchi omillardan kelib chiqqan holda, ularni 7-11 va 11-15 yosh tarzida alohida guruhlash mumkin. Ular bilan ishlashda didaktik o'yinlar, rivojlantiruvchi mashqlar, ijodiy topshiriqlar, munozara, suhbatlarning zamonaviy usullarini ishlab chiqish ijobiy natijalarni beradi. Muzey o'quvchilarga nafaqat turli hodisa va voqealarning sabablari hamda tartiblari haqida bilimlarni berish, balki uni xotirada saqlash bilan bir qatorda, o'z oldilariga qo'yilgan savollarga mustaqil ravishda javob topishga o'rgatishi lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda ularni voqea va hodisalarga nisbatan qarashlari muqim hamda mustahkam bo'lmasligini e'tiborga olib, bolalarga ko'proq voqealardagi qahramonlar bilan birgalikda, aynan shu muhitga tushib harakat qilishi, his etishi uchun imkon yaratish kerak. Ularning ongida barcha personajlar ijobiy va salbiy (yaxshi va yomon)ga bo'linadi. Shuning bilan birga, bolalar, masalan, rasmda tasvirlangan tabiatning ko'rinishi yoki qahramonning holati va his-hayajonlariga katta

e'tibor qaratadilar. Tabiiyki, bunda ular, muhokama qilishlari va shaxsiy fikrlarini bildirishlari mumkin. 8-9 yoshdagi bolalar badiiy tushunchalar va axborotlarni o'zlariga singdirib, badiiy obrazlarni sodda tahlil qiladilar.

Shunday qilib, qadimgi tarixdan guvohlik beruvchi asl osori atiqalarni saqlovchi muzey hozirgacha o'zining qadrini yo'qotmagan, insonni tarix va madaniyat dunyosiga olib kiruvchi maskan hisoblanadi. Ma'lum ma'noda muzey bolalarga atrof-muhitdagi rivojlanishning murakkabligi va davomiyligi haqidagi tassavurni beradi. Tarixiy va madaniy faktlar, mashhur nomlar, har bir davrning o'ziga xos xususiyatlari nafaqat bolalarning qalbida, balki xotirasida bir umrga qoladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston-strategiyasi. -Toshkent: O'zbekiston 2021. 464 b.
2. Mavrulov A.A, Saidboboyev Z.A. Muzeyshunoslik. O'quv qo'llanma. / O'zbekistonning eng yangi tarixi masalalari bo'yicha Muvofiqlashtiruvchi-metodik markaz, 2018. - T.: "Turon-Iqbol", 2018.-260 b.
3. Ismailova J.X., Nishanova K.S., Muxamedova M.S. Muzei va jamiyat. – T.: Chinor ЭНК, 2015. – 176 b
4. Delibaltova V.K, Бактыбаев J.Sh. Vestnik KazNU. Seriya «Pedagogicheskie nauki». №1 (41). 2014